

PÁL-ANTAL SÁNDOR

MEGTORLÁSOK A MAGYAR AUTONÓM TARTOMÁNYBAN AZ 1956-OS MAGYAR FORRADALOM UTÁN

Az 1956-os magyar forradalom híre futótűzként terjedt el Romániában, főként az erdélyi magyar lakosság körében. Október 24. reggelétől minden rádiókészülékkel rendelkező család frissen értesülhetett a több száz kilométerre zajló eseményekről. Fogadtatása a Magyar Autonóm Tartományban rendkívül lelkes volt. A lakosság hangulatát jól szemlélteti az országból beérkezett információk alapján a Román Munkáspárt Központi Bizottsága számára szerkesztett október 26-i belső tájékoztató: „Magyar Autonóm Tartomány – központjában [...] az ellenséges elemek továbbra is nyilvánosan mutatkoznak, dicsőítve a Magyar Népköztársaság-beli eseményeket vagy erőszakra buzdítva. Ma Hajdu Zoltán író tájékoztatott minket, hogy egy autóbuzson egy vasutas kifakadt: »Jobb megdöglölni, mint éhen halni« és ezzel a kijelentéssel a jelenlévők közül senki sem szállt szembe. [...] Bencze András, Uzon község (Sepsi rajon) körzeti orvosa, kijelentette a néptanács előtt, hogy nem ért egyet a Magyar Népköztársaság kormányával, amelyik a Szovjetuniótól kért segítséget, mert az ellenforradalmárok is kérhettek volna segítséget az Egyesült Államoktól, és akkor kirobbant volna a háború. [...] Zoltán Gyula kulák Bikfalva községben arcátlanul azt kiabálta, hogy nálunk is meg fog történni, találkozni fogunk a magyar testvérekkel.”¹

A tartomány városaiban és falvaiban megnyilvánult lelkes hangulat, a forradalomnak erre a vidékre történő kiterjedésének várása, a forradalomhoz való csatlakozási szándékok kinyilvánítása és szervezkedések kezdeményezése napirenden volt ezekben a napokban. Tartományi szinten aktivizálódtak a már régebben létező, de addig komolyabb tevékenységet ki nem fejtő szervezetek. A legkiemelkedőbb ezek közül a Faliboga Ioan által vezetett, marosvásárhelyi központú „Nemzeti Felszabadító Bizottság” (Comitetul National de Eliberare), amely román szervezkedés volt, magyar részről csak Frunda Károly és Miholcsa Gyula vett részt abban. A Securitate tartományi vezetőjének 1957. májusi jelen-

¹ C. M. Lungu – M. Retegan (szerk.): *1956 – Explozie. Percepții române, iugoslave și sovietice asupra evenimentelor din Polonia și Ungaria.* (1956 – Robbanás. A lengyelországi és magyarországi események román, jugoszláv és szovjet fogadtatása), București, Univers Enciclopedic, 1996. 86–87.

tése szerint Faliboga vallomásában elmondta, hogy szándékában állt saját szervezetének alárendelni egy megfelelő, megalakulóban lévő magyar szervezetet, amellyel együtt svájci mintára egy központi kormányzattal rendelkező független Erdély megteremtését célozták meg.²

A forradalom hírére szerveződött akciócsoportba hét fiatal szovátai munkás. Ők a hegyekbe húzódva fegyveresen akartak harcolni a kommunista rendszer ellen. Ugyanabban az időben Veress Sándor és társai megalakították a *Titkos Forradalmi Szervezetnek* nevezett erdőszentgyörgyi csoportosulást. Ezekben a napokban alakultak és kezdtek tevékenykedni a magyar kultúrát ápoló, de később rendszerellenesnek bélyegzett egyesületek, mint amilyenek a sepsiszentgyörgyi *Székely Ifjak Társasága*, a *Kossuth Kör*, valamint az 1957-ben *Erdélyi Magyar Ifjak Szervezetévé* (EMISZ) alakult brassói központú MISZ (Magyar Ifjak Szervezete).

Az erdélyi magyar értelmiségiek közül többen terveket szöttek Erdély jövőjét illetően. E téren a legismertebb a kutatásunk tárgyát nem képező Dobai-ügy. De ahhoz hasonló terveket készített és többekkel megtárgyalt Fodor Pál csíkszeredai (csíksomlyói) mérnök is. Ő az erdélyi magyarok jövőjét Erdély egy részének Magyarországhoz csatolásával, illetve lakosságcserével képzelte el.

A szervezett alakot öltött tevékenység mellett általános volt a magyar forradalommal való szimpátia-megnyilvánulás, a forradalom áttérjedésének türelmetlen várása, de a forradalomban való részvétel szándékának hangoztatása is. A megtorlások során ismertté vált rendkívül sok eset ékes bizonyítéka a forradalommal és annak eszméivel való azonosulásnak városon és falun, tartomány-szerte. Íme egy pár példa: Marosvásárhelyen, október 29-én Nyilasi Zoltán egy *securitate*-s tiszthelyettesnek mondta: „Látod, mi történt Magyarországon. Most mi következünk.” Székely Károly kovásznai földműves október 28-án a köztéren hangosan szidta a kormányt, a népi demokratikus rendszert, példaként hozta fel a magyarországi eseményeket. A Marosvásárhely melletti Nyomáton György Péter ugyancsak október 28-án, többedmagával énekelte a magyar himnuszt, és egy kommunistára mutatva, mondta: „Az akasztófák már készen állnak számo-tokra.” Cristián Mihály Borszéken október 30-án éltette a forradalmat és Magyarországot, kijelentve, hogy amikor az ideér, Borszéken ő lesz a forradalom vezetője. Szendrei Markovics Szever Székelysárdon kijelentette, hogy Magyarországra akar menni, hogy részt vehessen a forradalomban. Azt is mondta, hogy „Most jönnek az amerikaiak és a németek, és minden kommunista rendszert megdöntenek.” Forgács János Siménfalván október 28-án a falusi kocsmában az egyik kommunistának azt mondta: „Vége a kommunistáknak és a kommunista terrornak. Neked is hamarosan véged lesz. Takarodj a bodegából, mert a magad-fajta embernek nincs mit keresnie közöttünk.” Ugyanaznap Köpecen Bogáti Gábor kijelentette, hogy Köpecen is forradalom lesz, mint Magyarországon, és ő

² Bottoni: *Kényszerből stratégia. A Hét* 3/40. sz. 2005. október 6.

lesz a vezető. Ő fogja vinni a zászlót és tesz igazságot. Kibédi András november 5-én Disznajón felkelésre buzdította az embereket. „Nagy Imrét elfogták – mondta –, de ne hagyjuk, verjük szét mi is a kommunistákat.” Hubbes Márton könyvelő Sepsiszentgyörgyön november 8-án a hetivásárkor elővett egy magyar zászlót, és a vállára terítve, azzal ment az utcán a főtér felé, így akarta megmozdulásra buzdítani a lakosságot stb.

A magyarországi októberi események által Romániában, főként Erdélyben kiváltott forradalmi hangulat lecsendesítésére a román párt- és állami vezetés átfogó, körültekintő intézkedéseket hozott. A Román Munkáspárt Politikai Bizottsága már 24-ére összehívta a Politikai Bizottság rendkívüli ülését, amelyen eldöntötték, hogy teljes hírzárlatot léptetnek életbe a szomszéd országot illetően. Ugyanakkor elhatározták, hogy lezárják a határt, és kerülnek minden olyan intézkedést, ami ingerelhetné a magyar vagy a német lakosságot. Teljhatalmú megbízottakat küldött ki a határmenti, vegyes lakosságú és a politikailag „érzékenyebbnek” tartott tartományokba. További utasítás a belügyi szerveknek az volt, hogy „a letartóztatások terén tapintatot és politikai mérlegelést mutassanak, hogy értelmetlenül ne idegenítsék el a lakosságot”.³

Október 26-án a Politikai Bizottság újabb operatív ülésén egy 22 pontos akciótervet dolgoztak ki. Az akciótervben többek között előírták a munkahelyi gyűlések összehívását és a magyarországi események „feldolgozását”, azonnali intézkedések foganatosítását a lakosság jobb élelmiszer-ellátása érdekében, valamint a katonai védelem megerősítését a nyugati határon.⁴ Az ülésen pontosították a párt álláspontját az esetleg felmerülő ellenzéki megmozdulások elfojtásával kapcsolatban is.⁵

Október 30-án este egy vezérkari csoportot állítottak fel négytagú Általános Parancsnoksággal az élen (vezetője Emil Bodnăraș, kisegítői Alexandru Drăghici, Nicolae Ceaușescu és Leontin Sălăjan), azzal a feladattal, hogy: „megtegyenek minden szükséges lépést, hogy biztosítsák a legnagyobb rendet a Román Népköztársaság területén”.⁶ A testületet minden szükségesnek tartott intézkedés meghozatalára felhatalmazták, még tűzparancs kiadására is. Ettől kezdve a forradalom leverésig ehhez a Parancsnokszághoz futott be az ország biztonsági helyzetével kapcsolatos minden információ. A Parancsnokság számos intézke-

³ A. Andreescu – L. Năstase – A. Varga (szerk.): *Maghiarii din România (1956–1968)*. (A romániai magyarok), Cluj-Napoca, CRDE, 2003. 184–185.

⁴ Lungu-Retegan, i. m. 198.

⁵ Így azt, hogy: „A Belügyminisztérium letartóztatásokat csak a pártvezetés előzetes jóváhagyásának birtokában foganatosíthat. Gheorghe Apostol elvtárs fogja pártvonalon koordinálni ezt az aspektust. A Belügyminisztérium letartóztatások foganatosítására, előzetes jóváhagyás nélkül, csakis tettenérés esetén jogosult, de ezeket az eseteket is 24 órán belül a pártvezetés tudomására kell hozni.” Lungu-Retegan, i. m. 198.

⁶ Retegan, Mihai: *A román kommunizmus és az 1956-os magyar és lengyel válság. = 1956. Évkönyv 1996/1997*. Budapest, 1956-os Intézet, 1997. 135.

dést hozott, mint pl. a felsőoktatási intézmények működésének felfüggesztése, a hadsereg készenlétségbe helyezése, fegyveres munkásalakulatok felállítása, az *Előre* és az *Utunk* magyar nyelvű újságok szerkesztőségének „megfelelő” aktivistákkal való feltöltése stb.⁷

A tartományi-helyi pártvezetés magáévá tette és teljesítette azt a központ által rábízott feladatot, hogy helyreállítsa és biztosítsa a nyugalmat a Magyar Autonóm Tartományban a kapott utasításoknak megfelelően. A teljhatalmú kiküldött Fazekas János irányítása alatt, november első napjaiban számos nagygyűlést tartottak, amelyeknek egyedüli célja a magyarországi események elítélése és a magyar dolgozó néppel való szolidaritás kinyilvánítása volt. A gyűlések megtartása előtt „meggyőző” és „felvilágosító” munkát végeztek a vezetők és a lakosságra befolyással bíró fontosabb személyek számára. Ez az akció rendszerint éjszaka, illetve hajnal fele zajlott, és addig tartott, míg a kiszemelt személyeknél el nem érték a kívánt eredményt. Ezt a tevékenységet, valamint a magyar forradalmat elítélő nyílt állásfoglalásra kötelezést a retorzió egyik megnyilvánulásának, preventív retorzióknak tekinthetjük.

A Román Munkáspárt elsőrendű feladatának tekintette a forradalomnak ellenforradalomra nyilvánítását és elítélését, a pártapparátus, a párttagok, a párttagjelöltek és általában az alkalmazottak ilyen szellemben való politikai felkészítését. Az alapszervezeti pártgyűlések és a politikai tájékoztatók tárgya ebben az időben a „felvilágosító” munka, és az „ellenforradalmi puccsot kirobbantó bandák” megbélyegzése volt. Ezeknek a felkészítőknak a csúcát képezték az írók, egyetemi tanárok és a nagyobb gyárakban dolgozók nyilvános „állásfoglalása”.

A politikai felkészítőkkal párhuzamosan nyilvános, a sajtóban közzétett irányított tájékoztatás folyt, különösen november első felében, amikor a helyi napilapban, a *Vörös Zászló*ban kiemelt jelentőséget tulajdonítottak egy sor Magyarországról érkező hamis híreknek. Például november 14-én a *Letagadhatatlan tények* c. cikkben elborzasztó, részletekig menő leírásokkal ábrázolják az „ellenforradalmárok rémtetteit”. Az írás egy csehszlovákiai újságíró beszámolóját idézi, aki „150 személy megcsonkított holttestét” látta az Astoria szálló előtt, és aki szerint, amikor a Vöröskereszt megközelítette a helyszínt, hogy elszállítsa a tetemeket, a „horthysták” tüzet nyitottak az orvosokra és az ápolónőkre.⁸

Egy másik hangulatsillapító módszer a kezdeményezéseké volt, amelyeket nagy sajtóvisszhanggal beharangoztak, és amelyekből a Magyar Autonóm Tartománynak is jutott. 1956. november 17–18-án Bolyai Farkas halálának 100. évfordulója alkalmából magas szintű megemlékező ünnepségeket rendeztek. Ez alkalommal a város legnagyobb tekintélyű középiskolájában, az akkor „Iosif Rangheti” (Rangetz József volt illegális kommunista) nevét viselő egykori Re-

⁷ Uo.

⁸ *Vörös Zászló*, 1956. november 13.

formátus Kollégiumban leleplezték a neves professzor mellszobrát, az iskola nevét pedig „Bolyai Farkas”-ra változtatták.⁹

A tartományi és városi pártszervek az évek óta rossz ételkészítés-ellátás javításával is igyekeztek megnyerni vagy visszanyerni a lakosság bizalmát.

A Román Munkáspárt Központi Bizottsága politikáját helyeslő és a magyar „ellenforradalmi terrorcselekményeket” elítélő nyilatkozatok tételére kényszerítő akciók megrendezésével egy időben átfogó megtorlási hullám kezdődött az egész országban. A retorzió széles körű megnyilvánulásai a munkahelyi zaklatások mellett az állambiztonsági (securitatis) kihallgatások, letartóztatások és többnyire koncepciós jellegű politikai perek megrendezéséből állottak.

A Securitate 1956 októberében és novemberében Romániában összesen 1120 személyt tartóztatott le,¹⁰ a Magyar Autonóm Tartományban 1956. október 28. és december 31. között 110-et. A letartóztatottak – magyarok, románok egyaránt – ellen azonnal bünvádi eljárást indítottak, és rendszer ellenes tevékenységért közülük 98-at, rövidebb vagy hosszabb vizsgálati fogság után, bíróság elé állítottak.¹¹

A büntető pereket a katonai ügyészségek terjesztették a katonai törvényszékek elé, de a letartóztatások, kivizsgálások és vád alá helyezések az állambiztonsági szervek, a szekuritáté feladata volt, és ez a hírhedtté vált represszív szervezet „lelkiismeretesen” teljesítette kötelességét.

A Magyar Autonóm Tartományban 1956. október 28-a és 1965. december 31-e között a katonai ügyészségi adatok szerint mintegy 1100 személy ellen indítottak bünvádi vizsgálatot.¹² Ezek közül 826-ot állítottak bíróság elé, és ítélték sokévi kényszermunkára, nehéz- vagy javítóbörtönre. A kommunista hatalom kihasználta az alkalmat, hogy leszámoljon mindenfajta ellenzékkal, a régi rendszer képviselőivel éppen úgy, mint a jobb életkörülményekért szavukat hallató ifjakkal, a kommunista eszmékkel ellenkező vallást gyakorlókkal, gazdaságukhoz ragaszkodó földművesekkel, a több kisebbségi jogokat igénylőkkel és mindazokkal, akik valamilyen módon útjában álltak a „szocializmus felépítéséért folytatott harcnak”. Érdekesnek tűnik, hogy a megtorlás nem mindjárt a forradalom után, hanem 1958–59-ben tombolt a legvadabban. Míg 1957-ben 70 sze-

⁹ *Vörös Zászló*, 1956. november 18.

¹⁰ Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității (Az Állambiztonsági Levéltárakat Tanulmányozó Országos Bizottság – a továbbiakban CNSAS), Securitate levéltár (Fond documentar), 53. sz. 2. kötet. A Securitate az országban, 1956 szeptemberében 107, októberben 645 és novemberben 475 politikai jellegű letartóztatást végzett. Lásd: Bottoni, *i. m.*

¹¹ A letartóztatottak adatait lásd: Pál-Antal Sándor: *Áldozatok. – 1956. A forradalmat követő megtorlások a Magyar Autonóm Tartományban*. Marosvásárhely, 2006, Mentor Kiadó, 28–185.

¹² Az itt és a következőkben közölt adatokat a Marosvásárhelyi Katonai Ügyészség levéltárában található 309-1049 sz. dossziék tanulmányozása alapján állítottuk össze. (Lelőhely: Román Nemzeti Levéltár Maros Megyei Igazgatósága)

mélyt állítottak a vádlottak padjára a tartományból, addig 1958-ban 189-et és 1959-ben 265-öt.

Az esetek 46%-ánál (380 személy) a vádiratokban tételesen is szerepel az 1956-os magyar forradalom és szabadságharcra kapcsolatos „ellenforradalmi” megnyilvánulás. Ezek közül egy páran (Szathmári Zoltán marosvásárhelyi, Salamon László gyergyószentmiklósi, Nagy Lakatos János gyimesbükki és Kertész Béla székelyudvarhelyi lakos) részt is vettek a magyarországi eseményekben, mások szervezeten, csoportosan vagy egyénileg „társadalmi rend ellenes cselekedetet” követtek el, ellenezték a társas vagy kollektív gazdaságok megalakítását, vagy „terrorakciókat” szándékoztak elkövetni.

A bíróság elé állítottak lakhelyük tekintetében a tartomány 266 településéről származtak. 301 (36,5%) városban, és 518 (63,5%) faluban élt. Legtöbben marosvásárhelyiek voltak, 122 személy (14,9%). Következett Szászrégen 29, Sepsiszentgyörgy 23, Gyergyószentmiklós 19, Csíkszereda 13, Székelyudvarhely és Szováta 12-12, majd Maroshévíz és Székelykeresztúr 8-8 személlyel. A más tartománybeliek közül legtöbben – 30-an – brassóiak voltak, és a 77 tagú EMISZ-ügyhöz kapcsolódtak.

Meglepően sok a politikai megtorlás áldozata 24 faluban: Szárhegyből 15-en, Tekerőpatakról 14-en, Gyergyóújfaluból 12-en, Kozmásról és Galócásról 11-11-en, Csíksicsóból, Dextrából, Erdőfűléből, Kézdiszentlélekről és Köpecről 10-10-en stb.

A bíróság elé állított személyek *etnikai megoszlása* nagyjából megfelel a Magyar Autonóm Tartomány lakosságának nemzetiségi összetételével. Az elítélt román nemzetiségűek száma és aránya az első évben meghaladja a magyarokét. Ez a helyzet a népes *Faliboga-csoporttal* függ össze, mivel a bebörtönzött 70 fős csoportból csupán ketten voltak magyarok – Frunda Károly és Miholcsa Gyula, marosvásárhelyi mérnökök –, a többiek románok. Magas volt még a román etnikumú elítéltek száma 1959-ben (a letartóztatottak 1/3-a). Más években a meghurcolt magyarok száma volt jóval magasabb az összlakosság arányánál.

A perek törvénycikkek szerinti besorolása, vagyis a vád, szinte minden egyes alkalommal a társadalmi rend elleni tevékenység volt. A vádat különböző módszerek igénybevételével szerzett adatok alapján állították össze (besúgó cellatársak, megfélemlített tanúk, vagy éppen a sok nyomásnak ellenállni már nem tudó vád alá helyezettől kicsikart beismerő vallomása), lassan, módszeresen, amíg egy banális ügyből rendszer ellenes „bűncselekmény” nem lett.

A *rendszer elleni tevékenység* között volt az „izgatás”, a „bujtogatás”, a rendszer „gyalázása”, a romániai, illetve a szovjet párt és állami vezetők szidalmazása, a Szovjetunió megvalósításainak „becsmérlése”, a helyi vezetők megfenyegetése, az imperialista rádióadók híreinek hallgatása és kommentálása, a hazai sajtóhírek hitelének megkérdőjelezése vagy a hazai megvalósítások lekicsinylése és a nyugati életszínvonal magasztalása. De van közöttük a népi demokratikus rendszer tarthatatlanságának hangoztatása, a rendszerváltás várása vagy megjő

solása, az angol, amerikai, illetve nyugatnémet csapatok felszabadító háborújának várása és más hasonló „tettek”. Idesorolandók a magyarországi események dicsőítése, a forradalom Romániára való kiterjedésének várása, és a forradalom által kiváltott változásokban való részvételi szándék kinyilvánítása, a Szovjetunió, annak párt és állami vezetőségének szidalmazása Magyarország belügyeibe való beavatkozása miatt is.

Nagyon magas a *kollektivizálás ellen* szavukat felemelő meghurcolt személyek száma. Az esetek többsége 1958–1959-re esik, amikor a román pártvezetés elhatározta az 1949-ben megkezdett kollektivizálás befejezését. A terror első áldozatai lettek előbb az osztályellenségnek tekintett (volt) kulákok, majd más gazdálkodók is. Többségüket egyenként tartóztatták le, de voltak csoportos letartóztatások is: Tekerőpatakon és Gyergyóújfaluban (Gyergyó rajonban), Csíkcsicsóban és Kozmásán (Csík rajonban), Sáromberkén (Marosvásárhely rajonban).

Ezen ügykörből csak egy példát említek, az *erdőfülei Fosztó József* vádiratának elejét: „[...] kulák, földbirtokos fiú, a volt Nemzeti Parasztpárt tagja, a fasiszta Erdélyi Magyar Párt elnöke Erdőfüleiben a Horthy-rendszer idején. Már a népi demokratikus rendszer megteremtésétől a rendszer ellenségének vallotta magát, gyűlölettel tekintve a munkásosztály vívmányaira.

Ellenséges érzelmeiből kifolyólag arra törekedett, hogy különböző aljas módszerekkel az RNK megvalósításait támadja. Ellenforradalmi jellegű lázító, valamint a nemzeti gazdaság szabotálását célzó ellenséges tevékenységet folytatott, amelyekért 1956-ig több alkalommal szabadságvesztésre ítélték. Elvetemült elem lévén, aki röviddel az MNK-beli ellenforradalmi mozgalom kitörése előtt szabadult a börtönből, a továbbiakban is intenzív felforgató tevékenységet folytatott.

Kihasznlván az MNK-beli ellenforradalom kitörésének hírért (1956. október), Erdőfüleiben ellenforradalmi akciót kezdeményezett, tevékenységét rémhírek terjesztésére összpontosítva, azt híresztelte, hogy az ellenforradalmi események az RNK területére is áterjednek; rágalmazta a jelenlegi kormányt és a fennálló társadalmi rendet, valamint a párt- és állami vezetőket.[...]”

A *munkásmozgalom elleni cselekedetek* véleményünk szerint kimerítik a kommunista bosszúállás tényét, annak kései megnyilvánulásai. Számuk nem nagy, a múlt század harmincas éveiben volt aktív hét csendőr és egy csendőrségi besúgó. Ez a szám azért nem magasabb, mert többségük rács mögé került már az 1948–1953 közötti időszakban.

Foglalkozás szerint az elítéltek nagyjából egyenlő arányban voltak értelmiségiek, munkások és kisiparosok, illetve gazdálkodó földművesek.

Értelmiségiek a vádlottak padján

A Magyar Autonóm Tartományban az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc utáni megtorlás áldozatainak jelentős része – 246 személy – értelmi-

ségi volt. Foglalkozás szempontjából szinte minden szakmát képviseltek. Voltak közöttük állami intézményeknél, termelő vagy kereskedelmi vállalatoknál, üzemenkél irodai munkát végző alkalmazottak, mérnökök, technikusok, tanárok, de voltak lelkészek és szerzetesek is. Nem volt köztük viszont író, szerkesztő és színész, sem egyetemi tanár. Ők kimaradtak a börtönbe került áldozatok népes csoportjából. Igaz, hogy mindezért keserű árat fizettek. Parancsszóra (egyesek meggyőződésből vagy szolgálalkúségból, mások kényszer hatása alatt) engedelmesen pálcát törtek a magyar forradalom fölött – gondolunk itt az 1956. november 4–5-i hűségnyilatkozataikra – majd a kommunista propaganda kiszolgálóivá, szócsöveivé váltak.

A bebörtönzött értelmiségieknek több mint egynegyede *tisztviselő*, többnyire könyvelő és különböző irodai tevékenységet végző alkalmazott. Kevés közöttük a magasabb beosztásban lévő. Ezek is iroda- vagy osztályvezetők és egy pár vállalati-üzemi főkönyvelő. Vagyis nem volt közöttük egyetlen kulcsfontosságú pozícióban lévő személy sem, akinek komoly befolyása lett vagy lehetett volna a diktatórikus kommunista rendszer megdöntésére. Mégis ezzel vádolták őket, mint ahogy tették azt a gyulakutai hőerőműnél dolgozó Veress Sándorékkal. Esetük példaként is felhozható, hiszen többoldalas vádiratuk egyik bekezdése így szólt: „Az ügyben elrendelt kivizsgálás során megállapítást nyert, hogy egy lecsúszott elemekből álló csoport, a munkásosztály vívmányainak halálos ellenségei, Veres Sándorral az élen, akik az RNK-ban a kapitalista rendszer visszaállításáról álmodoztak, a *Titkos Forradalmi Szervezet* elnevezésű ellenforradalmi szervezetbe tömörültek, amelynek célja a népi demokratikus rendszer erőszakkal való megdöntése volt. Bűnös céljaik elérése érdekében a szervezet tagjai a szervezet kiszélesítésébe fogtak a Magyar Autonóm Tartományban és más vidékeken, általuk jól ismert, a népi demokratikus rendszerrel szemben gyűlöletet tápláló elemekhez szóló ellenforradalmi tartalmú cédulák postai úton történő terjesztése útján.

A cédulákban a felforgató szervezethez való csatlakozásra, az állami renddel szembeni ellenséges tevékenység kifejtésére buzdítanak, magasztalva a Magyar NK-beli fasiszta puccsot, becsmérve a szocializmus építését a demokratikus országokban, élükön a Szovjetunióval, erőszakos cselekedetekre buzdítanak az állami szervek és pártaktivisták ellen, valamint a lakosság soraiban ellenforradalmi jellegű cédulák terjesztésére, legfőképpen az 1957. február 3-án sorra került választásokra összpontosítva.[...]”

A *műszaki értelmiségiek* kisebb része – 11 személy – mérnök volt. Többségük építészeti, fa- és fémfeldolgozó, mezőgazdasági, könnyűipari szakmában tevékenykedő technikus.

A *tanügyi*ek közül 21 tanár, nyolc tanító volt. A tanárok közül a legtöbb áldozatot Csíkszereda adta, összesen hét személyt Puskás Attilával az élen. Testvére, Puskás Csaba a gyimesfelsőlöki általános iskolában tanított. 1956-tól letartóztatásáig „intenzív ellenforradalmi tevékenységet” fejtett ki. A MNK-beli

eseményekkel kapcsolatosan a RNK-beli demokratikus „rendszerellenes megnyilvánulásokkal” kommentálta, magasztalta az „ellenforradalmi elemek bűnös tetteit”, kívánta és várta az „ellenforradalomnak” a RNK területére való áttérjedését, hogy ő is az „ellenforradalmi erők” oldalára álljon. A matematika–fizika órákat a tanulók „ellenséges érzelmeinek” felkeltésére használta fel. „Magasztalta a tanulók előtt a magyarországi ellenforradalmi erők terrorakcióit”, és a beszélgetések során arra tanította a tanulókat, hogyan kell cselekedniük az ilyen „ellenforradalmi akciók” során. Tanulmányozta azokat az osztályokat, amelyekben nyugodtabban tevékenykedhetett. A VII. osztályosokkal, mivel abban a községi párt-alapszervezeti titkár fia tanult, kevesebbet foglalkozott. „Sovénacionalista” nézeteit igyekezett a tanulóba is „beleoltani”. A tanulók előtt kifejtette, hogy Romániában az együtt élő nemzetiségek „elrománosító” politikája folyik, amiért minden erdélyi magyarnak harcolnia kell a „tisza magyar vér és nyelv” megtartásáért. A végzős hetedikeselek előtt útravalóul kijelentette, hogy sose feledjék magyar voltukat. „Aktív szovjetellenes” tevékenységet fejtett ki a tanulók körében, amellyel „Szovjetunió ellenes” érzelmeket keltett. Ilyen értelemben „lekicsinyelte és rágalmazta” a szovjet tudományt, és „dicsőítette a burzsoá tudósokat”. Egyes orosz vagy szovjet tudósokról azt állította, hogy a neve „Lopocsovszki”, „Furacoszi” (értsd lopkodó), „Hozugovszki”, „Mincsinosi” (értsd hazudozó), és „igyekezett ezeket irreálisan magyarázni”. Úgy állította be a szovjet és orosz tudósokat, mint akik tudományos eredményeiket „lopták volna”. 1959 nyarán, amikor kidíszítették az osztályokat, Lenin egyik gyerekkori képére mutatva, azt kérdezte, „ki ez a zsidó fióka”. 1959 tavaszán részt vett egy politikai gazdasági szemináriumon, amelyen egy sor tendenciózus kérdést vetett fel. Többek között, amikor a kapitalista országokban élő munkások keresetéről volt szó, megkérdezte: „Mi a különbség a kapitalista és a szocialista profit között?”, „Mi a különbség a munkások életszínvonala között?” stb.

Rendkívül magas a meghurcolt *egyházi személyek* száma. Ők az értelmiségi-eknek majdnem egyötödét képezik. Közülük 15 római katolikus, 10 református, 7 unitárius, 2 volt görög katolikus, 5 ortodox, 1 lutheránus lelkész, valamint 1 apáca. A lelkészek tulajdonképpen „bűne”, hogy nagyobb befolyással voltak híveikre, mint amit a helyi hatóságok megtűrték. Tevékenységüket a szocializmus építését gátló tényezőnek minősítették, ezért a rendszer ellenségeinek nyilvánították őket, és hamis vádak alapján (rendszer elleni izgatás, uszítás, a megvalósítások blamálása, fiatalok megrontása stb.) súlyos börtönbüntetéseket szabtak ki rájuk. A falun tevékenykedő lelkészek többségét az „imperialista” rádióadók „hamis” híreinek a hallgatása és „uszító” jellegű terjesztése, valamint a lakosságnak a kollektivizálás elleni „bujtogatása” miatt üldözték.

Az áldozattá vált *lelkészek* közül az unitárius Nyitrai család kálváriája kirívó. Egy ügyben, az EMISZ kapcsán a család négy tagja került a szekuritáté fogdájába: a férj, a feleség és két fiú. A kiskorú kisebbik fiút betegen és megnyomorodva egy idő után kiengedték, de a házastársak és a teológiai hallgató nagyobbik

fiú, aki a letartóztatás pillanatában véletlenül otthon tartózkodott, súlyos börtönbüntetést kapott. A legsúlyosabbat, 25 évet, Nyitrai Deák Berta kapta.

Szokatlanul magas a *tanulmányaikat folytató* fiatalok száma, ami nem meglepő, hiszen ők voltak a szellemi megújulás zászlóvivői. Az általunk vizsgált területen 32 középiskolást és 11 egyetemistát tartóztattak le (és még kilencet Kolozsváron és egyet Bukarestben). Az egyetemisták közül hat unitárius teológushallgató volt, mindnyájan az EMISZ-ügy tagjai. Bauer György, Maier Alexandru és Schön Ildikó marosvásárhelyi orvostanhallgató, a nagyajtai Moyses Márton bolyais, a szárhegyi Szilágyi Árpád műegyetemista. A Kolozsváron letartóztatottak között találjuk a Marosvásárhelyhez szorosabban kötődő Bartis Ferencet, Balázs Imrét, Gráma Jánost, Kelemen Kálmánt és Péterfy Irént. A középiskolások csíkszeredai, brassói marosvásárhelyi, gyergyószentmiklósi, szárhegyi, sepsiszentgyörgyi és szászrégeni tanulók voltak.

1956 októbere és 1962 decembere között politikai okokból Romániában letartóztattak több mint 28 ezer személyt, és 1957 januárja és 1959 májusa között 9968 ítélet született. Közigazgatási egységekre lebontva, egy-egy tartományra 625-650 elítélt jutott. Ez a szám a Magyar Autonóm Tartomány esetén az átlagosnál lényegesen magasabb – 800-on felüli –, és a magyarországi megtorlások méreteihez viszonyítható. Jelentős különbség a magyarországihoz képest az, hogy esetünkben csak „elképzelt forradalomról” beszélhetünk, amit aránytalanul súlyos retorzió követett.

Az 56-os magyar forradalom és szabadság után Romániában alkalmazott retorzió kapcsán hangsúlyozzuk, hogy a megtorló intézkedések skálája túllép a büntetőperек megrendezésén. A megtorló intézkedések sorába tartoznak a bűnvádi vizsgálatok alkalmával megejtett zaklatások és meghurcolások, a zsarolással, megfélemlítéssel együttműködésre kényszerítések, amelyek számban jóval meghaladják a bebörtönzöttekét. A meghurcolt családtagok és a tanúvallomásra kényszerült személyek kálváriája is a megtorlás része.

A kiszabott *ítéletek* súlyossága az „elkövetett tettekhez” képest elképesztően magas. Főként az 1958–59-ben hozottaké, amikor több halálos és számos 20–25 évig terjedő kényszermunkát kiszabó ítélet hoztak ártatlan vagy apró kihágást vétő emberek ellen.

*

Az 1956-os magyarországi forradalom és szabadságharc rendkívüli hatással volt Románia lakosságára és különösen az itt élő magyarságra. 56-ban nemcsak az értelmiségiek mozdultak meg, hanem a munkások, földművesek, még katonák is, párttagok és párton kívüliek. A párttájékoztatók alapján úgy tűnik, hogy a visszhang nem korlátozott bizonyos területekre, hanem kiterjedt az egész országra, de főként Erdélyre. A politikai erjedés azonban nem vezetett sem reformmozgalomhoz, sem fegyveres felkeléshez. Az 1956-os magyar forradalom a

merész várakozások és nagy remények ellenére sem borította lángba Romániát, annak magyar lakta részeit. Megrekedt egyes revendikatív diákmegmozdulások, komoly támogatás nélküli optimista és naív szervezkedések, valamint általában a jobb jövőt hangoztató megnyilvánulások szintjén. De arról sem feledkezhetünk meg, hogy nem volt olyan politikai erő, amely összefoghatta volna a szovjet- és kommunistaellenes indulatokat. A megtorlás mégis a magyarországgal vetekedő méreteket öltött.